

Jacqueline Balen

ZNANSTVENA TEORIJA U IZLOŽBENOM MEDIJU

Simbol boga i kralja - prvi europski vladari

Galerija Klovičevi Dvori, Zagreb

7.2.-2.4.2006.

Autor izložbe: Aleksandar Durman

Autor postava: Željko Kovačić

Kustos izložbe: Jasminka Poklečki Stošić

Izložba *Simbol boga i kralja - prvi europski vladari* posvećena je sjekiri - vučedolskoj bojnoj sjekiri kao simbolu prve serijske proizvodnje metala. Središnji motiv izložbe je metalurg-ljevač, u razdoblju od 3500. - 2200. g. pr. Kr., koji je obavljajući smrtno opasan zanat unaprijedio tehnologiju, mijenjao društvo i religijske poglede te stvarao bogove i prve vladare.

Izložba je još jedna u nizu proslavljenog autorskog dvojca Aleksandra Durmana, profesora na Odsjeku za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, i zagrebačkog arhitekta Željka Kovačića. Već su surađivali na nekoliko vrlo uspješnih izložbenih projekata: spomenimo *Vučedolski Orion i najstariji europski kalendar*, ostvaren u Vukovaru 2000. godine, u zagrebačkom Arheološkom muzeju 2001. te naposljetku i u Narodnom

muzeju Slovenije, kao i izložbu *Vučedolski hromi bog - zašto svi metalurški bogovi šepaju*, do nedavno postavljenu u vukovarskom muzeju. Moramo se prisjetiti i prve njihove zajedničke "vučedolske izložbe" *Vučedol - treće tisućljeće p. n. e.* postavljene upravo u izložbenim prostorijama na Jezuitskom trgu prije 18 godina. Ovu posljednju izložbu možda možemo gledati i kao spoj svih ranije napravljenih ili jednostavno kao normalan slijed u promišljanju i novim teorijama autora izložbe.

Aleksandar Durman vrstan je poznavatelj vučedolske kulture, osoba pod čijim se vodstvom već duži niz godina istražuje eponimni lokalitet Vučedol kod Vukovara. Svojim znanstvenim i istraživačkim radom stručnoj i široj javnosti omogućava da pronikne u brojne aspekte života vučedolske kulture. Ovom

nam izložbom profesor Durman pruža uvid u njihovu metaluršku vještinu, kojom su postavili temelje tehnološke revolucije u Europi.

Razdoblje eneolitika ili bakreno doba u Europi započinje sredinom 4. tisućljeća pr. Kr. prodorom prvih indoeuropskih populacija s istoka. U eneolitiku je bakar sve češće zamjenjivao kost i kamen za izradbu oruđa i oružja. Isprva se bakar obrađivao kovanjem te lijevanjem u jednodijelnim kalupima. Za svaki izliveni predmet morao se izraditi prototip u vosku.

Metalurška je djelatnost procvat doživjela u kasnom eneolitiku, kada su naše prostore upravo metalurškim inovacijama i sposobnostima obilježile dvije kulture: badenska i vučedolska. Prva je koristila rude koje su uz bakar imale male količine arsena. Ta opasna metalurgija (zbog isparavanja otrovnog arsena) ovisila je o vrlo iskusnim specijalistima. Vučedolska je kultura uočila prestiž metalurgije arsenske bronce i zaposjela gotovo sva rudišta bakra središnje i jugoistočne Europe. Pojavljuju se višedijelni glineni kalupi

kojima se stvaraju čitave serije identičnih predmeta. Vučedolska kultura najvažniji je predstavnik eneolitika i najizrazitija pretpovijesna kulturna pojava u nas. Ime je dobila po nalazištu Vučedol kraj Vukovara. Bila je istodobna sa sumerskim razdobljem u Mezopotamiji, Starim Carstvom u Egiptu ("doba piramida") i ranom Trojom (I i II). Ta je dominantna kulturna pojava (2800. - 2400. god. pr. Kr.) imala velik utjecaj na suvremene kulture te je ostavila dojmljiv trag i u europskom naslijeđu.

Visok standard ostvarivala je isprva gospodarstvom povezanim sa stočarstvom, a u kasnoj fazi rudarstvom i metalurgijom bakra, oslonjenom na nove revolucionarne tehnološke procese - serijsko lijevanje. Potreba za bakrom rezultirala je ekspanzijom vučedolske kulture iz matične Slavonije u širok prostor središnje i jugoistočne Europe. Zajednica se društveno raslojila, što potvrđuju i bogati kneževski grobovi. Na lokalitetima na prostoru Crne Gore pronađeni su grobovi gdje su odličnici pokopani sa svim vladarskim insignijama (zlatnom sjekirama i bodežom). Zlatna sjekira posvjedočuje da je postojao kult bojne sjekire. Taj kult upućuje na novu organizaciju vlasti i ulogu vojne aristokracije. Identične su vladarske insignije prikazane i na stelama iz Mezopotamije.

Upravo su ti znanstveni podaci osnova za razumijevanje ove izložbe. Izložba komparativno prati kako se iz zemljoradničkih i stočarskih populacija rađa svojevrsna protoindustrijska revolucija, koja traži nove resurse. Ograničeni resursi uzrokuju seobe, a obilje metala stvara vojsku, ali i prvu uslojenost društva. Najbolji je primjer tomu vučedolska kultura, a dokazi se potkrepljuju

materijalom od Sumera i Egipta preko Turske i Grčke do Skandinavije. Rani je metalurg tako proizveo vladara, a sebe uzdigao u božanske visine. Izložba pokazuje stvaranje metalurškoga boga, no i njegov pad. Na izložbi je obuhvaćen vremenski raspon od razdoblja arsenske bronce pa preko antičkih, germanskih mitova do duboko u srednji vijek. Prikazan je rani ljevač iz vremena kad je obrađivao bakrenu rudaču koja sadrži i arsen, pa je zbog toga i njegov zanat toliko opasan. Iskusni su majstori uspijevali izbjeći smrti, ali ih je arsen "obilježio" tako da svi od reda šepaju. Ljevaču u radionici pomažu patuljci, a simbol mu je ptica - jarebica (otuda i teza autora izložbe da popularna "vučedolska golubica" ustvari predstavlja jarebicu).

Arheološki predmeti čine razmjerno mali dio postava (izložena je građa iz nekoliko hrvatskih muzeja: Arheološkog muzeja u Zagrebu, Arheološkog muzeja u Splitu, Gradskog muzeja Vinkovci, Gradskog muzeja Vukovar te Muzeja Brodskog Posavlja, kao i iz muzeja u Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori), a dojam izložbe počiva isključivo na pažljivo konstruiranim ambijentima, instalacijama, bojama, zvukovima i iscrpnim legendama. Pored instalacija dva najvažnija elementa izložbe su zvuk (Stanko Juzbašić autor je glazbe) i boja, koja je ne samo dekorativni već i simbolički element (svaka je prostorija druge boje te predstavlja neki element - crvena

boja je vatra, zelena je bronca i sl.). Svjetlo i mrak također su prema riječima autora važni gradbeni elementi izložbe.

Sav raspoloživi materijal nastoji se dovesti u vezu s legendama i mitovima. Sama izložba počinje pričom o nebeskoj i zemaljskoj vatri, veže se na metalurgiju i proizvodnju prvih bojnih sjekira, otrove, afrodizijake, simboliku plodnosti, a završava upućivanjem na porijeklo prezimena svih Kovača, Kovačića, Kovačevića i drugih.

Interpretacija gotovo u cijelosti počiva na usporedbama s njoj suvremenima i nešto kasnijim kulturama te na različitim verzijama tumačenja pojedinih prirodnih fenomena u starim civilizacijama. S vučedolskim sjekirama dakle kreće se na imaginarno putovanje do Grčke, Egipta i Mezopotamije. Takve paralele na pomalo nekonvencionalan način ilustrira i kolažna skulptura "kneza iz Male Grude" (napravljena za potrebe izložbe o vučedolskoj kulturi 1988. godine).

Izložbu *Simbol boga i kralja - prvi europski vladari* svakako treba promatrati ne samo u doslovnom već i u prenesenom smislu, obraćajući pažnju na svaki detalj te uključivši apsolutno sva osjetila, a jesu li autori uspjeli prenijeti znanstvenu teoriju u drugi, izložbeni, medij prosudit će svi oni kojima je izložba namijenjena.